

VÁROSOS MAGYARORSZÁG

P O M O G Á T S B É L A

Városos Magyarország

A város és a falu, mint kétféle szociológiai, történelmi és kulturális életforma, intézményrendszer és lelkeség vetélkedése sok ezer esztendőre vezethető vissza. Ha belenézünk abba a tükörbe, amelyet a sumér eposzoktól kezdve Homéroszon keresztül Vergiliusig tartott az irodalom az emberi életnek, társadalomnak, művelődésnek, akkor azt is elmondhatjuk, hogy ez az ősi kettősség rányomta bélyegét az emberiség múltjára, s bizonyára rányomja bélyegét jelenére. A magyar történelemben, művelődéstörténetben is megtaláljuk ezt a dichotómiát, ezt a bélyeget, főként azóta, hogy nemzeti kultúránkban – a korábbi falusias életformák után – a városi élet vette át a vezető szerepet. Ez a korszak-, életforma- és műveltségváltás valamikor az 1830-as és 1840-es évek között ment végbe. Kazinczy, a maga polgárosult életmódja és világképe ellenére, igazából falun töltötte életét, és falusi író volt Berzsenyi Dániel, Kisfaludy Sándor is. Csokonai Vitéz Mihály és Katona József emberi-írói sorsában pedig talán az okozhatott lelki drámát, hogy városi lelkülettel szinte mindvégig falusi körülmények között kellett élniök, elvégre a 19. század eleji Debrecen és Kecs-kemét egy-egy nagyra nőtt falu volt. Az életforma- és ezzel együtt a világkép-váltás tulajdonképpen a Pest-Budára költöző Kisfaludy Károlyhoz és Vörösmartyhoz, majd teljes lelki fordulatot eredményezve Petőfihez, Aranyhoz, Jókaihoz, Kemény Zsigmondhoz köthető. Ők már nemcsak lakóhelyük, életkörülményeik, hanem mentalitásuk következtében is városlakók voltak.

Ettől kezdve a magyar irodalom, miként minden európai irodalom, városi irodalom, még akkor is, ha leginkább ismert szereplőik vidéki településekről kerültek a nagyvárosba. Ady egy elhagyatott partiumi faluból, Móricz a szatmármegyei kisvilágból, Babits Szekszárdról, Kosztolányi Szabadkáról, Krúdy a Nyírségből. Valójában ők voltak az igazi városi írók, városiabbnak, mint a Budapesten születettek és felnövekedettek, bizonyára annak következtében, hogy annak a városi kultúrának a művelői és alakítói voltak, amelynek összegeznie és egyesítenie kellett a magyar vidék és a magyar nagyváros színeit, hagyományait, lelkiségét. Így lehettek ők nem pusztán városi, hanem nemzeti írók, akiknek kultúrája átfogja a szülőhely partikuláris kisvilágát, a magyar főváros modernizációs szellemiségét és ehhez még hozzá tudja adni a klasszikus és a modern európai kultúra indíttatásait.

Irodalmunk, hogy így mondjam, „városiasodásának” több, egymástól jól megkülönböztethető szakasza volt: az elsőt Kisfaludy Károly és Vörösmarty Mihály, tehát a nemzeti romantika kezdeményezte, a másodikat Petőfi és Arany, Eötvös József és Jókai Mór, Kemény Zsigmond és Vajda János, a harmadikat a 19. század végén kibontakozó budapesti nagyvárosi civilizáció Mikszáth Kálmánnal, a negyediket a Nyugat első nemzedéke, az ötödiket a második nemzedék, tehát József Attila és Illyés, Németh László és Déry Tibor, Márai Sándor és Cs. Szabó László,

Halász Gábor és Szerb Antal, a hatodik az Újhold írói, azaz Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Mándy Iván és Mészöly Miklós. Természetesen azóta is egymást váltották a városi irodalom új meg új generációi, hiszen nemcsak, mondjuk, Orbán Ottó, Konrád György és Petri György fejezte ki a magyar nagyváros szellemiségét, hanem Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor is. Ahogy kifejezték a határokon túl élő íróink: Sütő András, Kányádi Sándor, Dobos László, Tózsér Árpád, Gion Nándor és Tolnai Ottó, számukra Pozsony, Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Újvidék kínálta a nagyvárosi civilizáció és mentalitás tapasztalatait.

A városi élet: társadalom, kultúra, lelkiség mára átítatta irodalmunkat, a magyar város ennek az irodalomnak a „szülőföldje” és táplálója, az irodalom pedig ennek a városi kultúrának a gondozója és építője – nemcsak képviseli és kifejezi a várost, hanem alakítja, biztatja, bírálja is. A magyar nagyvárosban szerzett köznapi tapasztalat, igaz, nem mindig felel meg annak a szellemi mértéknek, amelyet az irodalom képvisel: a mai magyar város eltávolodott azoktól a patriarchális életformáktól és ideáloktól, amelyeket a két világháború közötti vagy éppen a háborút követő évtizedek irodalmából ismerünk (hol van már az a józsefvárosi élet, amelyről Kosztolányi és az a budai, amelyről Márai adott képet egykoron!). A mai magyar város, mindenekelőtt Budapest zsúfolt, hektikus, nem egyszer idegennek tetsző világáról mintha még nem született volna meg az a mítosz, amelyet a korábbiakról éppen Kosztolányi és Márai epikai panorámája állított elénk. A magyar város mint ha megint felfedezőire várna: szociográfusaira, regényíróira, értelmezőire.

Mindazonáltal a magyar városban: életrevalóságában, nyitottságában, szellemi erejében ma is bízhatunk, bízunk kell. Abban az értelemben, ahogy minderről éppen száz esztendeje, 1911 februárjában Ady Endre beszélt. *Városos Magyarország* című írásában olvasom a következőket: „Ma Magyarország: a városok, a készek és a leendőek, ők a kultúra, ők a magyarság [...] A városos Magyarország, talán utolsó lehetősége és kerete egy lehető Magyarországnak, ébredjen, eszméljen egy kicsit. [...] A városos Magyarország döntse el, mert csak ő döntheti el, a demokrácia, a kultúra s – ha úgy tetszik – a magyarság sorsát.” Nagyon kíváncsi lennék arra, hogy Ady ma hogyan ítélné meg a magyar városokat.

